

B O G A N M E L D E L S E R

Erling Olsen: Danmarks økonomiske historie siden 1750. Studier fra Københavns Universitets Økonomiske Institut nr. 3. Gads Forlag, København 1962, 305 s. Kr. 32,25.

Fremkomsten af en dansk økonomisk historie er ikke nogen hverdagsbegivenhed. En samlet fremstilling har ikke foreligget mellem *Dänische Wirtschaftsgeschichte* ved Axel Nielsen fra 1933 og det foreliggende arbejdes første dupliserede udgave i 1961.

Mens *Dänische Wirtschaftsgeschichte* var resultatet af et samarbejde mellem historikere og en økonom, hvor de førstnævnte havde behandlet de ældre perioder, har en økonom været alene om den foreliggende bog. Da den er udarbejdet som lærebog for de statsvidenskabelige studerende, er den dog af væsentligt mindre omfang. Erling Olsens fremstilling er endvidere præget af, at der i den mellemliggende tid dels er sket store fremskridt på den økonomiske teoris område, dels er fremkommet et omfattende talmateriale til belysning af især udviklingen i de sidste hundrede år.

Med god grund indtager den økonomiske historie en fast plads i økonomernes uddannelse. Samtidig med at den giver en nyttig baggrund for forståelsen af nutiden, kan den som en materialesamling tages i anvendelse ved studenternes almindelige skoling i den økonomiske teori. Begge opgaver varetages med Erling Olsens bog.

Der er dog utvivlsomt også en forbindelse den anden vej, idet teorien kan være et værdifuldt hjælpemiddel – et kildekritisk redskab, kan man måske sige – under analysen af fortidens begivenheder, især ved formuleringen af de spørgsmål, man må stille under arbejdet. Men der må naturligvis gås frem med største skønsomhed, ikke mindst må man være opmærksom på forskelle i institutionelle forhold. Dette arbejde må selvfølgelig først og fremmest udføres hjemme på historikerens værksted under hans arbejde med de enkelte proble-

mer og forløb og vil kun i mindre grad komme frem i en lærebog af ret beskedent omfang. Også for et arbejde af den foreliggende karakter kan det være en fordel, at opgaven tages op af en, som er trænet i økonomisk teori. Forfatterens fremstilling viser dette, omend anmelderen kunne have tænkt sig, om han på en række punkter var gået endnu mere radikalt til værks.

Om den måde, han vil løse opgaven på, siger forfatteren i forordet: »Hovedvægten er lagt på den økonomiske politik i relation til landbruget, industrien, arbejdsmarkedet og pengevæsenet, medens andre områder inden for økonomien behandles mere overfladisk«. Man kan heroverfor indvende, at Erling Olsen på denne måde kan komme til at skubbe den anonyme indsats lidt for meget i baggrunden, og det kunne måske diskuteres, om bogen burde have heddet: *Den økonomiske politik i Danmark.*

I overensstemmelse hermed er fremstillingen sektorvis opbygget, hvilket i visse henseender byder på store fordele med hensyn til overskueligheden. Til gengæld vanskeliggøres fremstillingen af samspillet; f. eks. må oplysninger om et så vigtigt område som konjunkturforløbet søges i næsten alle kapitler. Undertiden er det måske lidt tilfældigt, hvor behandlingen af et emne må søges.

Bogen rummer ca. 225 tekstsider samt omfattende bilagstabeller til hvert kapitel.

I et indledende afsnit på 9 sider gives dels en kort fremstilling af udviklingens hovedlinier, dels en kort gennemgang af de politiske ismer.

I landbrugskapitlet, der optager ca. 56 tekstsider, er dansk landbrugspolitik ført helt op til de radikales opgivelse af udstykningspolitikken. På side 51 er valgt en lidt uheldig formulering, når der står, at bøndernes ønske »om almindelig værnepligt opfyldtes allerede ved junigrundloven«. Værnepligten gennemførtes i september 1848 ved kongelig anordning udstedt

B O G A N M E L D E L S E R

Erling Olsen: Danmarks økonomiske historie siden 1750. Studier fra Københavns Universitets Økonomiske Institut nr. 3. Gads Forlag, København 1962, 305 s. Kr. 32,25.

Fremkomsten af en dansk økonomisk historie er ikke nogen hverdagsbegivenhed. En samlet fremstilling har ikke foreligget mellem *Dänische Wirtschaftsgeschichte* ved Axel Nielsen fra 1933 og det foreliggende arbejdes første dupliserede udgave i 1961.

Mens *Dänische Wirtschaftsgeschichte* var resultatet af et samarbejde mellem historikere og en økonom, hvor de førstnævnte havde behandlet de ældre perioder, har en økonom været alene om den foreliggende bog. Da den er udarbejdet som lærebog for de statsvidenskabelige studerende, er den dog af væsentligt mindre omfang. Erling Olsens fremstilling er endvidere præget af, at der i den mellemliggende tid dels er sket store fremskridt på den økonomiske teoris område, dels er fremkommet et omfattende talmateriale til belysning af især udviklingen i de sidste hundrede år.

Med god grund indtager den økonomiske historie en fast plads i økonomernes uddannelse. Samtidig med at den giver en nyttig baggrund for forståelsen af nutiden, kan den som en materialesamling tages i anvendelse ved studenternes almindelige skoling i den økonomiske teori. Begge opgaver varetages med Erling Olsens bog.

Der er dog utvivlsomt også en forbindelse den anden vej, idet teorien kan være et værdifuldt hjælpemiddel – et kildekritisk redskab, kan man måske sige – under analysen af fortidens begivenheder, især ved formuleringen af de spørgsmål, man må stille under arbejdet. Men der må naturligvis gås frem med største skønsomhed, ikke mindst må man være opmærksom på forskelle i institutionelle forhold. Dette arbejde må selvfølgelig først og fremmest udføres hjemme på historikerens værksted under hans arbejde med de enkelte proble-

mer og forløb og vil kun i mindre grad komme frem i en lærebog af ret beskedent omfang. Også for et arbejde af den foreliggende karakter kan det være en fordel, at opgaven tages op af en, som er trænet i økonomisk teori. Forfatterens fremstilling viser dette, omend anmelderen kunne have tænkt sig, om han på en række punkter var gået endnu mere radikalt til værks.

Om den måde, han vil løse opgaven på, siger forfatteren i forordet: »Hovedvægten er lagt på den økonomiske politik i relation til landbruget, industrien, arbejdsmarkedet og pengevæsenet, medens andre områder inden for økonomien behandles mere overfladisk«. Man kan heroverfor indvende, at Erling Olsen på denne måde kan komme til at skubbe den anonyme indsats lidt for meget i baggrunden, og det kunne måske diskuteres, om bogen burde have heddet: *Den økonomiske politik i Danmark.*

I overensstemmelse hermed er fremstillingen sektorvis opbygget, hvilket i visse henseender byder på store fordele med hensyn til overskueligheden. Til gengæld vanskeliggøres fremstillingen af samspillet; f. eks. må oplysninger om et så vigtigt område som konjunkturforløbet søges i næsten alle kapitler. Undertiden er det måske lidt tilfældigt, hvor behandlingen af et emne må søges.

Bogen rummer ca. 225 tekstsider samt omfattende bilagstabeller til hvert kapitel.

I et indledende afsnit på 9 sider gives dels en kort fremstilling af udviklingens hovedlinier, dels en kort gennemgang af de politiske ismer.

I landbrugskapitlet, der optager ca. 56 tekstsider, er dansk landbrugspolitik ført helt op til de radikales opgivelse af udstykningspolitikken. På side 51 er valgt en lidt uheldig formulering, når der står, at bøndernes ønske »om almindelig værnepligt opfyldtes allerede ved junigrundloven«. Værnepligten gennemførtes i september 1848 ved kongelig anordning udstedt

af martsministeriets krigsminister, bondevennen A. F. Tscherning.

I de to kapitler »Håndværk og industri« og »Arbejdsmarkedet« gives på ca. 100 sider en fremstilling af udviklingen i produktion og beskæftigelse inden for hovedparten af byerhvervene.

Byggeriets forhold i perioden før 1914 er kun lige berørt i et par sætninger (s. 142); en lidt fyldigere behandling havde været ønskelig, jfr. nedenfor.

På s. 145 omtales en nedgang i produktion og beskæftigelse ved begyndelsen af den anden verdenskrig. Det fremgår ikke, at denne nedgang står i nøje forbindelse med den kreditpolitik med høj rente og stram likviditet, som myndighederne fulgte fra krigens udbrud til forsommeren 1940, og som bragte påbegyndelserne af nyt byggeri ned på et meget lavt niveau.

Toldlovsændringen i 1959 betegnes (s. 153) som overvejende af teknisk karakter. Man ikke det burde nævnes, at Danmark (i forbindelse med Bruxelles-nomenklaturens indførelse) i betydelig udstrækning gik over til værditold, og at omklassificeringen betød en række – muligvis ikke helt utilsigtede – toldforhøjelser.

Forfatteren drøfter s. 156-60 ret indgående, hvad han betegner som industrialiseringspolitikken, og skriver herefter: »Resultatet af industrialiseringspolitikken i årene siden Marshall-planen afspejles i figur ...«. Efter anmelderens opfattelse er dette alt for håndfast. Når man vil beskrive den økonomiske politiks betydning, må man også tage de pågældende foranstaltningers rækkevidde i betragtning. De af os selv gennemførte foranstaltninger var meget beskedne, og det forekommer ikke sandsynligt, at udviklingen ville være blevet meget langsommere uden disse. Forholdet mellem pengepolitik og finanspolitik vil blive omtalt nedenfor.

Af pædagogiske grunde havde anm. fortrækkeret, om den fremstilling af boligpolitikken, som bringes s. 164 ff, havde taget udgangspunkt i en analyse af den foreliggende problematik fremfor i argumenterne fra den politiske debat; analysen ville må-

ske også derved på visse punkter være blevet lidt dyberegående. Tilknytningen til den politiske debat kunne måske i stedet være blevet etableret ved fremdragningen af nogle eksempler på fejltænkning et pædagogisk meget værdifuldt stof.

Fremstillingens indhold kan anm. stort set tilslutte sig. For huslejepolitikken vedkommende bør det dog nok oplyses, at lejen er reguleret i alt støttet byggeri opført under og efter krigen, samt at de beskatningsprincipper, der anvendes for enfamiliehuse (ansættelse af lejeværdi af egen bolig), har udviklet sig til en tilskudsordning af meget betydelige dimensioner. Man savner også den konklusion, at husleje- og boligstøttepolitikken har medvirket til at mindske byggeriets følsomhed over for renteforhøjelser.

Efter anmelderens opfattelse har byggepolitikken, dvs. påbegyndelsernes omfang, en central betydning for den økonomiske aktivitet. Forfatteren er inde på det for årene 1951-52 og 1953-54; men hans fremstilling af den udvikling, der førte frem til byggestoppet, synes ikke tilfredsstillende. Efter normaliseringen af belåningsforholdene for ustøttet byggeri steg antallet af påbegyndte lejligheder uden støtte kraftigt i 1959, mens påbegyndelserne af støttet byggeri kun reduceredes ubetydeligt. Via byggesektoren fremkaldtes derved en uholdbar overophedning af økonomien. Balancen kunne genoprettes ved en drastisk nedskæring af det støttede byggeri – boligforerningsbyggeriet; men da Socialdemokratiet ikke ønskede, at dette byggeri skulle være residualt, indførtes byggestoppet.

I en bilagstabel er byggeriet sammenholdt med obligationsrenten; for hele perioden er anvendt det fuldførte byggeri, skønt tal for påbegyndelserne findes fra slutningen af 30'erne.

Som en medvirkende årsag – dog underordnet i forhold til den internationale konjunkturudvikling – til efterkrigstidens ret lave ledighed anfører forf., at »Politikerne havde verden over lært af økonomerne, at man kunne opretholde en høj stabil beskæftigelse ved at supplere kreditpolitikken med

en hensigtsmæssig finanspolitik». For de toneangivende vestlige lande er der ikke mange eksempler på, at en ekspansiv finanspolitik har været et vigtigt led i den økonomiske politik. Og for Danmarks vedkommende er finanspolitikken især blevet anvendt til at begrænse efterspørgselen, dvs. til at nedbringe beskæftigelsen.

I kapitlet »Handel og transport« på 11 sider behandles meget kortfattet udenrigshandelens omfang, sammensætning og bytteforhold, den indre omsætning samt transporten. Handelspolitikken er gennemgået i kapitlet om industrien. Erling Olsen bringer Anders Ølgaards beregninger over bytteforholdets udvikling siden slutningen af forrige århundrede, men uden at omtale de teoretiske betæneligheder, der må knytte sig til sådanne beregninger. Er dette uheldigt af hensyn til studenterne, så er det vel uforsvarligt af hensyn til andre læsere.

Gennemgangen af pengeforholdene er et af bogens hovedafsnit, og det fylder ca. 40 sider. Efter anmelderens opfattelse er forfatteren her alt for traditionel. Netop pengeforholdene er et af de områder inden for økonomien, der hyppigst giver anledning til fejlræsonnementer; bl. a. hænger dette sammen med, at kvantitetsteoretiske tankegange stadig øver en betydelig indflydelse. Ved gennemgangen af pengeforholdene er der derfor et særligt behov for, at en funktionel analyse af problemerne lægges til grund. Det er ikke nok at oplyse, at pengeforsyningen vokser, det er vigtigere at søge klarlagt, på hvilken måde det er sket, om det er i forbindelse med en indkomstskabelse eller ej. I vore dages terminologi vil vi sige, at over- eller underskud på statens drifts- og anlægsbudget og under- eller overskud på betalingsbalancens løbende poster påvirker både likviditet og indkomst, mens statens og centralbankens salg, henh. køb af fordringer umiddelbart kun indvirker på pengeforsyningen. Tilsvarende mekanismer har virket også for ca. 200 år siden, dog må man formodentlig tillige undersøge, om centralbanken – Kurrantbanken – har givet lån til aktiviteter, der ellers ikke var blevet sat i værk (ind-

komstskabelse). Ved en analyse efter disse retningslinier vil ændringer i betalingsmidlemængdens størrelse og sammensætning komme til at fremtræde som symptomer på noget mere fundamentalt, som er den økonomiske politikkes egentlige indhold.

Med Axel Nielsen som kilde anføres s. 261, at Danmarks gæld og tilgodehavender over for udlandet var lige store i 1888. Axel Niensens kilde kendes ikke; men ifølge en af Falbe-Hansen i 1891 foretagen opgørelse havde Danmark endnu på dette tidspunkt et mindre nettotilgodehavende.

I sammenfatningen om pengepolitikken i perioden op til 1914 havde det været ønskeligt med en lidt mere indgående belysning af, hvorfor rentepolitikken vilkår dengang var så forskellige fra i dag. Forf. konstaterer, at obligationsrenten kun trægt fulgte diskontoændringer. Herfor kan anføres gode grunde, se Troels Glud: *Kreditforeningsinstitutionen i Danmark*, København 1951, s. 145. Hvad der sammenlignet med både mellem- og efterkrigstiden falder stærkt i øjnene er den udprægede stabilitet i den effektive rente. Når Erling Olsen ikke er blevet opmærksom herpå, hænger det måske bl.a. sammen med, at han ikke har været inde på byggeriets forhold i perioden. Et væsentligt led i forklaringen på rentens stabilitet er, at nybyggeriet på et frit boligmarked vil reagere på selv små rentesvingninger. Et andet vigtigt element i billedet var de frie internationale kapitalbevægelser.

I forbindelse med pengeforholdenes udvikling under den anden verdenskrig, hvor likviditetsforøgelsen skete samtidig med en forøget indkomstskabelse, bør der vel også gøres opmærksom på, at der indtraf en kraftig stigning i seddelomløbet i relation til nationalindkomsten, men at der efter krigen igen indtraf et tilsvarende fald i transaktionsbehovet.

Afsnittet »Pengepolitikkenes renaissance« s. 275 indeholder en række synspunkter, anm. ikke er enig i. Efter afviklingen i 1949-50 af de fleste produktions- og reguleringsordninger overlod man ikke reguleringen af den økonomiske aktivitet til finans-

og pengepolitikken. Helt frem til slutningen af 1958 kunne boligbyggeriet i det væsentlige kontrolleres ved rationeringen af statslånstilsagn, jfr. s. 168, og den direkte regulering bevarede for kontor- og forretningsbyggeri m.v. samt for offentligt byggeri. I februar 1960 genindførtes som omtalt den direkte regulering af boligbyggeriet i de største byområder. Administrationen af disse reguleringer har efter anmelderens opfattelse været det væsentligste middel til påvirkningen af den indenlandske efterspørgsel, og i forhold hertil har regeringernes påståede svage finanspolitiske moral kun haft en ret beskedet indflydelse. Byggepolitikken har da også i det væsentlige været bestemmende for renteutviklingen, og det er en overvurdering af finanspolitikken at betragte pengepolitikken som bestemt af denne. Man kan snarere sige, at da rentens naturlige opgave er at regulere byggeriet, bliver renten høj, når byggeriet er stort.

Det afsluttende kapitel om den sociale sikring er meget kortfattet, 7 sider, og det bør givetvis udvides i senere udgaver. I modsætning til de øvrige kapitler er dette ikke forsynet med bilagstabeller.

Til sidst skal det fremhæves, at de her fremsatte bemærkninger ikke bør have lov at fordunkle, at forfatteren har præsteret et meget fortjenstfuldt stykke arbejde med udarbejdelsen af den foreliggende bog. Studenterne har fået en god og særdeles velkrevet lærebog. Andre har fået en nyttig håndbog, og de omfattende bilagstabeller udgør i virkeligheden noget i retning af en lille historisk statistisk årbog.

Helmer Duelund Nielsen*.

* Forskningsstipendiat ved Handelshøjskolen i København, cand. oecon.

Jørgen S. Dich: Socialpolitikken teori. Læren om de offentlige tilskud. Bind 1. Dansk Videnskabs Forlag, København 1964. 470 sider, pris 33,25 kr.

Mens den samfundsvidenskabelige litteratur på næsten alle områder har haft en

rig blomstring i de senere år, har der været en bemærkelsesværdig stilstand inden for den teoretiske socialpolitik. Dette gælder ikke mindst for systemværkerne: Bøger der søger at sammenfatte og systematisere de væsentligste sider af den eksisterende viden på området og at bryde vejen for ny videnskabelig erkendelse.

Dette gælder ikke blot her i landet, hvor der ikke siden Zeuthens »Social Sikring« fra 1948 er udgivet mere omfattende fremstillinger, men også internationalt. Ganske vist udsendes der hvert år en del socialpolitisk litteratur i Tyskland, men det meste er traditionelt og formalistisk. Af kendte forskere har i de senere år kun professor Tittmuss fra London School of Economics søgt at videreudvikle den socialpolitiske teori. Hans bidrag udgives fortrinsvis i form af essays.

Det er derfor med forventning, man tager fat på første bind af Jørgen S. Dichs »Socialpolitikken teori«, en bog, der i henhold til forordet er et »første forsøg på at give en systematisk fremstilling af visse dele af socialpolitikken«, samt at »bidrage til en større forståelse af væsentlige socialpolitiske problemer og dermed være et skridt på vejen i den socialpolitiske teoris udvikling«.

Man er imidlertid ikke kommet mange sider ind i bogen, før det står klart, at den også skal tjene et tredje formål: Den er et videnskabeligt og praktisk politisk kampskrift. Dich er en udoktrinær tænker, som på utallige punkter er i opposition til tilvante tankegange, og selvfølgelig kan han ikke nære sig for at lange brave sværdslag ud til forskellige sider. Det er livlig læsning. Ikke egnet til ubetinget akcept (hvilket næppe heller ville svare til Dichs egen indstilling), men afgjort egnet til at skærpe sin erkendelse på.

Bogens start er et opgør med hidtidig forsøg på at angive definitioner af socialpolitikken område som videnskabelig disciplin. Zeuthens definition af området: »indgreb overfor dårligere stillede klasser og overfor disses forhold til det øvrige sam-